

Kodukeskkool

Toimetajad: Julius Grüntal, Ernst Peterson, Gustav Puu.

Toimetuse liikmed: Dr. O. Bekman, R. Gutman, E. Kimmel, A. Kurvits, mag. phil. M. Meiusi, V. Orav, V. Peet, Emma Peterson, H. Pezold, P. Sepp, E. Susi, R. Stümper, H. Tehver, P. Viires ja A. Öunapuu.

I. klass

20. õppenädal

Eesti Hariduse Sõprade Seltsi väljaanne

Tallinnas, Kinga 8-1

1933

1. Emakeel.

Keeleõpetus. Õppige ära arvsõnade liigitus § 112 ja kirjutage sõnadega seitse kardinaali ja seitse ordinaali. Kirjutage need ka numbritega, väiksemad järgarvud ka rooma numbritega. Pidage meeles, et kui number tähendab järgarvu, siis on tal punkt järel. (15. mail 1933. a.)

Kirjutage § 113 põhjal viis liht- ja liitarvu sõnadega. Milles seisab vahe liht- ja liitarvu vahel? Pidage meeles liitarvude kokkukirjutamise reeglid: *kokku tuleb kirjutada arvude nimed a) 11—19, b) kõik kümned ja c) kõik sajad* (üheksateist e. üheksateistkümmend, nelikümmend, kaheksasada jne.). Muud arvud tuleb lahku kirjutada (viis tuhat, kaheksa miljonit jne.). § 117.

Jõudke tabeli põhjal § 114 selgusele, millisest põhiarvu vormist on kõige kergem moodustada liht- ja järgarvu? Mis on järgarvu tunnuseks nimetavas? omastavas? Millised järgarvud moodustatakse erandlikult ja kuidas? Selgitage § 115 põhjal, kuidas moodustatakse liitarvuline järgarv. Milline sõna saab järgarvu tunnuse? Millises vormis on teised sõnad?

§ 116 saate teada, kuidas käänduvad arvsõnad. Kuidas käänduvad liitarvud? Millis-

tes käänetes muutuvad kõik põhiarvulise liit-
arvu osad? Millisesse vormi jäävad muutu-
matud osad ülejäänud käänetes? Kuidas kään-
duvad järgarvud? Millisesse vormi jäävad
muutumatud osad? Milline liitjärgarvu sõna
muutub kõigis käändeis?

Täitke harjutus nr. 41.

Võti harj. nr. 39 (mõned vormid) iseennast
(iseend), iseenesesse (iseendasse), iseeneste
(iseendi), iscendid (iseend~iseennast), ise-
endisse; *ains. os.* sama, *mitm. os.* samu e.
samasid; sääraste, sääraseid; nihukest, nihu-
keste, nihukesi; sedasama, nendesamade, neid-
samu; sedasinast, sellessesinasesse, nende-
sinaste, neidsinaseid; seesugust, seesuguste,
seesuguseid; toosuguste, toosuguseid; sama-
sugust, samasuguseid; *om.* kumma, *os.* kumba,
mitm. om. kumbade, *mitm. os.* kumbi; milliste,
milliseid; mäherduste, mäherdusi; mõningat,
mõningate, mõningaid; kummassegi e. kumbagi;
mõlemat, mõlemate; mingisse; igäühte; *om.*
emma-kumma, emba-kumba, embade-kumbade,
embi-kumbi; üksteist; teineteise, teineteist.

Harj. nr. 40 ... omas majas ... oma va-
randusest ... oma vihamehi ... oma tagakiu-
sajaile ... omi vigu ... omi kasusid ... oma
vägedest ... oma kodumaast ... oma elutin-
gimustega ... omal algatusel ... omad tingi-
mused ... omi vaateid ... oma kodumaale ...

oma paremad päevad . . . oma noorusaja . . .
omad hulljulged kavatsused . . . oma kodus. . .
omad vitsad.

Kirjandus. Sel korral lugege läbi Emk'ist *X. Hingedepüüdja vanapagan* lhk. 115—138. Eesti jutundites võib tähele panna vähemalt kaht seltsi vanapaganaid: üks neist püüab hingi ning langeb kokku ettekujutusega ristiusu kuradist, kuna teine elutseb vaikselt oma-ette, ei puutu kedagi, ja ikui temaga puutub kokku Kaval-Ants, rehepapp jne., siis tüssavad, sest see vanapagan on nii rumal, et ta ei saa aru ka kõige labasemast pettusest. Viimast vanapaganat peetakse vanemaks ning algupärasemaks eestlaste juures, kuna hingede püüdja on tulnud meile ühes ristiusuga.

Millises kujus ja kellena esineb vanapagan ja ta perekonnaliikmed? Kuidas on nende perekondlik olukord? Kes on neilgi kõige targem? Mida teevad vanapaganad? Kuidas suhtuvad nad inimesse? Milline tagamõte on harilikult vanapagana tegevusel? Millise inimesega ta annab end kokku harilikult. Kuidas kujuneb asi inimesega, kes vanapagana nõu kuulab? Näiteid. Milliseid vahendeid tunneb muinasjutt sellest võimust pääsmiseks? Kuidas saab vanapaganat hävitada? Mis arvata muinasjuttudest vanapa-

gana kohta? Nimetage mõnda huvitavamat ja jutustage kellelegi.

Kirjutage vastused küsimustele oma vihku ladusa jutustisena, lisades näiteid.

Vastake veel lühidalt loetud jutundite põhjal: 1. Mis on metsas eksimine? 2. Miks peab aevastust „vastu võtma“? 3. Miks ei tohi vanduda ega kurja nimetada? 4. Miks ei tohi liialt lõbutseada ega keelepeksmisega aega viita? 5. Miks ei tohi kakelda? 6. Miks ei tohi kartust avaldada? 7. Miks peab maja õnnistama? 8. Miks ei tohi joobnuna kirikusse minna? 9. Miks ei tohi iga võõraste poolt antud asja vastu võtta ega nende toite süüa? — Kirjutage välja mõned huvitavad ütlused.

2. Matemaatika

jääb sellest nr-ist välja.

3 Loodusteadus.

Samblikud (*Lichénes*).

Seinakorp — joon. 32. 1. Kasvukoht. Puutüvedel, kividel, plankudel. 2. Väliselt. Lehesarnane kollast värvi taim, mis kinnitub kõvasti niidikestega aluspinnale.

3. Sisemiselt — joon. 33. Siseehitust peab vaatlema mikroskoobiga. Selle abil on

näha, et seinakorp koosneb seenniitidest, mis moodustavad väga tiheda põimiku pealmisel ja alumisel pinnal, keskel on põimik hõredam. Hõredas osas on rikkalikult kerajaid rohelisivetikaid.

Nõnda koosneb seinakorp kahest taimest — seenest ja vetikast. Nende kooselu on kasulik mõlemaile; rohelised vetikad valmistavad toitu söehappe gaasist, veest ja selles lahustunud tolmust; vee ja tolmu kogujaks on seen. Valmistatud toidust jätkub mõlemaile. Sarnast mõlemaile kasulikku kooselu nimet. sümbioosiks. 4. Sigimine on suguta. Samblikult eralduvad kerakesed, nõnda nim. haudumispungad, need koosnevad seenniidi põimikust, mille sees on mõni vetika terake. Tuul kannab neid laiali. Kuhu pungake ka maha ei langeks, igal pool hakkab kasvama (peab olema valgust).

Üksikult paljunevad ka vetikad ja seen: vetikad pooldumisel, seen aga tekitab kotteoseid. Need arenevad sambliku pealmisel pinnal kausjate moodustiste põhjas — joon. 34. Tuul kannab eosed laiali. Samblik areneb neist ainult siis, kui eosest tekkinud seenniit satub kokku vetikaga. Samblikuseen üksi ei kasva, vetikad aga küll.

**Teised samblikud on enamasti hallid. Sa-
gedamad on: põdrasamblik, käokõrv ehk islan-**

disamblik, kilpsamblik — kasvavad maas; habesamblik, kooresamblik — puudel.

Samblikkude kasu. Samblikud ei võta toitu pinnasest, nad võivad kahjuta üle elada pikad põuaajad; seetõttu võivad nad kasvada seal, kus puudub aluspinnases huumus ja niiskus: liival, kividel jne. Olles mädanenud, tekib neist muld — nad on huumuse tekitajad. Mõned samblikud on toiduks loomadele, näit. põdrasamblik; käokõrva (islandisamblik) leotise vett tarvitatakse külmetamise vastu. Lõunas kasvavast samblikust rotsellast valmistatakse lakmus-värvi.

Kahju: Puudel kasvavates samblikkudes leiavad varju kahjurid.

Kordamiseks.

Vaadeldud taimed — vetikad, seened ja samblikud — moodustavad botaanikas suurema alamate taimede üksuse — hõimkonna, mida nim. r a k i s t a i m e d e h õ i m k o n n a k s. Siia kuuluvate taimede ühistunnuseks on see, et nende keha pole jagunenud üksikosadeks, nagu kõrgematel taimedel, vaid on üks tervik n. nim. rakis.

Lihtsamad neist on üherakulised terakesed (missugused?), rohkem arenenud juba niidikesed (missugused?) ja kõige täielikumad lehesarnased (missugused?).

Tuletage meelde, mitmesse ossa jaotasime vetikad ja seened. Igast üksikust taimest kat-
suge meeles pidada selle omapärasused ühtlase
kava järele. Konspektis on kinni peetud niisu-
gusest järjestusest: 1. kasvukoht, 2. taime ehi-
tus väliselt, 3. sisemiselt ühes toidusaamisega,
4. sigimine, 5. kasutatavus, 6. sugulasi.

4. Ajalugu.

Pärast Apenniini poolsaare ja sealsete rah-
vaste alistamist roomlased alustasid sõda väl-
jaspool Itaaliat. Eriti visa võitlust peeti puun-
lastega ehk kartaaglastega (Põhja-Aafrikas).
Sõjad (arvult 3) puunlastega kestsid ühes vahe-
aegadega 264—146 a. e. Kr.

Vt. J. A. lk. 132—141.

Vigade õiendusi:

Lk. 136 rida 15 alt: ta poja Hannibali p. o.
Humilkar Barkas'e poja Hannibali.

Lk. 137 rida 14 alt: Titinus p. o. Ticinus
(praegune Tiitsino).

Lk. 137 rida 15 alt: purustasid p. o. purustati.

5. Saksa keel.

Lb. № 80. Am dritten Abend.

IW. Gekleidet — riietatud; leuchtend —
särav; raten, riet, geraten — arvama; während
(sidesõna kõrvallauses) — sel ajal kui; wachen
— ärkvel olema; und mehr gearbeitet = und

habe mehr gearbeitet; sollte ich nicht? — kas ma ei pidanud (seda tegema?); ehe — enne kui; das Seidenpapier — siidpaber; schauen = sehen; ansehen — otsa vaatama; das wird aber eine Freude geben — (küll sellest aga saab rõõmu) — küll ta rõõmustab.

II Asp. Vorüberzog[fo:'rybärtso:k], erblicken [ɛr'blikən], Werkzeug [vɛrkstɔyk], befreien [bə'freiən], Geburtstag [gə'bu:rtsta:k], Pappschachtel [papʃaxtəl], Gespräch [gə'ʃprɛ:ç].

III Üb. 2. Sch. Bei uns in der Straßen brennt elektrisches Licht, Gas oder Petroleum. Auf dem Lande haben wir noch keine elektrische Beleuchtung. Wenn es dunkel wird (ist), zünden wir die Lampen an. Lichte dienen auch zur Beleuchtung. Im Winter brauchen wir besonders viel Beleuchtung. Die Lichte und Lampen zündet man mit Zündhölzern (Streichhölzern) an.

3. Sch. Ich habe den Packen vom Papier befreit u. s. w. Ich werde den Packen vom Papier befreien u. s. w. Ich habe die Pappschachtel geöffnet u. s. w. Ich werde die Pappschachtel öffnen u. s. w. Ich habe eine kleine Puppe erblickt u. s. w. Ich werde eine kleine Puppe erblicken.

4. Beim Hause sprang der Mann vom Rade und eilte zur Tür. Die Gäste kamen aus dem Hause und gingen zum Wagen. Am

zweiten Abend stand ein kleiner Knabe im Lichtkreis der Laterne. Er hielt Stiefelschnüre in der Hand. Da trat ein Mann zum Knaben. Er riß ihm das Geld aus der Hand. Der Knabe kehrte traurig zur Laterne zurück. Am dritten Abend sah die Laterne auf der Straße einen Mann und eine Frau. Sie blieben am Fuße der Laterne stehen. Die Frau trug einen Packen in der Hand. Sie befreite die Pappschachtel vom Papier. Beide schauten ins Kästchen. Im Kästchen lag eine Puppe. Dann gingen beide im Gespräch (in fröhlichem Gespräch) weiter.

Lb. № 81. Der Turm.

I W. Aufgehen, ging auf, aufgegangen — tōusma (päikest); die Spitze — tipp, terav ots; bloß — ainult; ich trage, du trägst, er trägt (s. Gr. § 5); der König der Häuser = der Häuser König (s. Gr. § 64, 3); sie stehen = die Häuser stehen; in Demut ihn zu grüßen = **um** ihn in D. **zu** grüßen, **um zu** infinitiv'iga = et; erhebt er seine Stimme = wenn er seine Stimme erhebt; seiner Stimme Ton = den Ton seiner Stimme (s. Gr. § 64, 3).

II Asp. Ragt [ra:kt], Thron [tro:n], Demut [de:mu:t], Stimme [stimə].

III Üb. L. Sch. Präsens: ich lebe immer in Frieden mit meinen Nachbarn, du lebst immer in F. mit deinen N., er lebt immer in F.

mit seinen N., sie lebt immer in F. mit ihren N., es lebt immer in F. mit seinen N., wir leben immer in F. mit unsern N., ihr lebt immer in F. mit euern N., sie leben immer in F. mit ihren N. Imperativ: lebe immer in F. mit deinen N., lebt immer in F. mit euern N., leben Sie immer in F. mit Ihren N. Imperfekt: ich lebte immer in F. mit meinen Nachbarn u. s. w. Ich schaue vom hohen Turme weithin ins Land u. s. w. Pr.: ich freue mich an der schönen Gegend u. s. w. (s. Gr. § 11).

2. Sch. Feuerrot, grasgrün, schneeweiß, rabenschwarz, turmhoch, riesengroß, haarscharf, zuckersüß, nagelneu (tulius), steinreich (väga rikas), steinalt (väga vana), steinhart, eiskalt, totenstill, sonnenklar, wunderschön, stockdunkel (kottpime), kugelrund, blitzblank.

3. Sch. Ich stehe auf dem hohen Turme unserer schönen Kirche. Vom Turme sieht man weithin ins Land. Ich sehe unter mir die Häuser unserer Stadt, die alle so klein aussehen wie Puppenhäuser. Etwas weiter sehe ich Felder, Wiesen und Wälder, einen Fluß und zwei kleine Seen. Auf einem Felde am Rande eines Waldes arbeiten einige fleißige Bauern. Sie schneiden Roggen. Auf den Wiesen sehe ich Kühe, Schafe und anderes Vieh, welche zufrieden das frische Gras der

Wiesen fressen. Einige Knaben sitzen am Ufer des Flusses und kleiden sich aus, andere baden schon im Flusse. Auf den Seen fahren Fischer in kleinen Booten. Alle Menschen, Tiere und Dinge sehen aus wie kleine hübsche Spielsachen.

Lb. № 82. In der Elektrischen.

I W. Da — et; sich hinstellen — asetuma; vorne = vorn; die Haltestelle — peatus; aussteigen, stieg aus, ausgestiegen — välja astuma; einsteigen — sisse astuma; einsammeln, sammelte ein, eingesammelt — kokku korjama; um... einzusammeln — kui „zu“ seisab infinitiivi ees, siis nendel eessilbiga kokkuliidetud tegusõnadel, milledel pöörämisel eessilp on lahus (v. gr. § 13), pannakse „zu“ eessilbi ja tegusõna vahele; voller Menschen — inimesi täis; brauchen — vajama; sich rühren — liikuma; die Wegstrecke — tükk maad; nicht . . . noch — ei . . . ega; ungeduldig — kärsitu.

II Asp. Entlang [ent'laŋ], geradeaus [gera:də'aus].

III Üb. 1. Sch. Wohin stellte sich der Fahrgast — sõitja? Wohin blickte er? Wo stiegen die Leute aus und ein? Wo stand der Schaffner? Warum stand er da? Was fragte der Fahrgast den Führer? Was antwortete der Führer? Was tat der Passagier nun? Was

dachte er, als der Führer ihm auch jetzt nicht antwortete? Fragte der Fahrgast den Führer noch einmal? Wie wurde der Fahrgast nun und wie wiederholte er seine Frage zum letzten Mal?

2. Sch. Imp.: ich brauchte u. s. w. Ich fuhr u. s. w. Ich schwamm u. s. w. Ich ging zum See u. s. w.

3. Sch. Ich ging in den Bücherladen, um ein Buch zu kaufen. Der Knabe kleidete sich aus, um zu baden. Der Schaffner stand im Wagen, um das Fahrgeld einzusammeln. Wir brauchen eine halbe Stunde, um von einem Ende der Stadt nach dem andern zu fahren. Ich lege mich ins Bett, um zu schlafen u. s. w.

Lb. № 83. Schluß.

I W. Seine Rechte = seine rechte Hand; loslassen, ließ los, losgelassen — lahti laskma; der obere Wagenrand — vaguni ülemine äär; unhöflich — viisakuseta; rot werden — punastama; sich schämen — häbenema; abstellen — seisma panema, vähendama; lk. 129, r. 6 — trükiviga, peab olema: In dem Augenblicke; sich umdrehen — tagasi pöörduma; anfahren — külge sõitma; es gibt — on olema; gar — isegi; nicht einmal — koguni mitte; Menschenleben standen auf dem Spiele — inimelud olid mängus; ansehen — otsa vaatama.

II Asp. Direktion [di:rek'tsio:n], Unterhaltung [untər'haltuŋ], erwidern [er'vi:dərn].

III Üb. 1. Was tat der Wagenführer nun? Was las der Fahrgast am oberen Wagenrande? Warum hatte der Wagenführer dem Fahrgast nicht geantwortet? Was beobachtete der Fahrgast nun? Was verstand der Fahrgast nun? Was konnte leicht geschehen? Warum durfte der Wagenführer nichts erwidern, wen er angeredet wurde? Wie sah der Fahrgast den Wagenführer jetzt an? Was dachte der Fahrgast vom Wagenführer? Wer war ein ganzer Mann?

2. Sch.: Ich tue meine Pflicht, du tust deine Pflicht, er tut seine Pflicht, sie tut ihre Pflicht, es tut seine Pflicht, wir tuen unsere Pflicht, ihr tut euere Pflicht, sie tuen ihre Pflicht u. s. w.

3. Sch.: Er — trükiviga, peab olema: Es ist verboten . . . zu sprechen. Er darf nichts erwidern. Er muß . . . schauen. Es kann . . . geschehen. Es ist schön . . . zu fahren. Ich liebe es . . . zu schauen. Es ist ein Vergnügen . . . zu baden. Wir werden . . . wohnen. Ich möchte . . . haben. Ich will . . . bitten . . . zu kaufen. Es ist nicht leicht . . . zu arbeiten. Ich helfe . . . machen. Manchmal bleibe ich . . . liegen . . .

6. Maateadus.

Tundma õppida Arktika saarestik ja Kanada

Arktika saarestik, mis asub P.-Ameerika mandrist põhjapool, võtab enda alla umbes 3,5 milj. km². Rohkem kui 2 milj. km² kuulub sellest maakera suurimale saarele — Gröönimaale. Gröönimaa on pea üleni paksu mannerjäaga kaetud kõrglava, 2000 kuni 3000 m kõrge oma keskosas. Pinnaehitust võib näha ainult lõunapoolsel tipul ja lääneserval, mis mannerjäast vabad.

Kliima on siin täiesti arktiline. Põhja-Gröönimaal vältab talv 9—10 ja polaaröö 4 kuu ümber aastas.

Taimestik on kidur ja esineb ainult mannerjäast vabal alal (umbes 90.000 km²), moodustades kehva tundra. Polaarloomastik on aga üsna mitmekesine.

Elanikud umbes 14000 in. on eskimod, kes asuvad rannikul ja elatavad end kalapüügist ja jahipidamisest.

Poliitiliselt kuulub Gröönimaa Taanimaaale.

Teised Arktika saared, välja arvatud Ellesmere ja osa Baffini maast, on madalad ja suvel ilma lumeta viletsa taimkattega (sambla ja sambliku tundrad) või hoopis ilma taimestuta. Loomastik on siin ka kehvem kui Gröönimaal. Elanikud on ka siin eskimod, kuid neid leidub väga vähesel arvul (3—4000 hinge), kes end elatavad kalapüügist ja jahist.

Poliitiliselt kuuluvad Arktika saared (peale Gröönimaa) Kanadale.

Kanada (9,37 milj. km² ja ligi 10 milj. elan.) võtab enda alla pea terve ala Ühendriikidest põhjapool (väljaarvatud Alaska poolsaar ja osa Labradori poolsaarest).

Pinnaehituselt jaguneb Kanada idapool-

seks lausmaaks ja läänepoolseks mägismaaks. Suurema osa idapoolsest lausmaast võtab enda alla laialine Arktika madalmik, mille järg on ka Arktika saared.

Läänes on maapind mäGINE, siit algavad Kordiljeeride ahelikud, kus kõrgem mägi Mac Kinley 6200 m kõrguseni tõuseb.

Sisevete poolest on Kanada rikas. (Leidke kaardi järele tähtsamad järved ja jõed!)

Kliima on Kanadas kontinentaalne ja seisab Jäämere mõju all.

Taimkattelt ja loomastikult sarnaneb Kanada suuresti Siberile. (Jälgige sademete ja taimkatte kaarti!)

Elanikkudest on kõige rohkem inglasi, neile järgnevad prantslased, iirlased ja teised Euroopast sisserännanud rahvad. Endiseid päriselantkke indiaanlasi leidub vaid umbes 100000 hinge. Jäämere rannikul elutseb ka mõni tuhat eskimod.

Tulundus. Kanada on põllutulunduslik maa, kus tööstus alles arenemas.

Poliitiliselt Kanada moodustab Inglise dominiiooni, mis koosneb 9 osariigist ja 2 territooriumist.

New Foundlandi saar ja osa Labradori poolsaart moodustavad teise Inglise dominiiooni (umbes 400000 km² ja 280000 el.)

Alaska poolsaar, kus olud sarnased Kanadaga, kuulub Põhja-Ameerika Ühendriikidele (umbes 1,53 milj. km² ja 60000 el.)

Vastutav toimetaja: K. A. Herman.

Väljaandja: Eesti Hariduse Sõprade Selts

Firma J. Ratassepp'a trükk, Tallinnas.